

“*Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak*, Kostas PANDAZOĞLU, İsis Yayıncılık, 2006, İstanbul, 309 s.

Şakir ÖZDEMİR*

Kitabın dili Fransızcadır. Eserin müellifi Kostas Pandazoğlu, Fransız vatandaşı olup 1929 yılında Paris’te dünyaya gelmiştir. Aslen Rum olan Kostas Pandazoğlu’nun babası, Uşak’ın Rum mübadillerinden Pandazi Pandazoğlu, annesi, Tekirdağ mübadillerinden Androniki Pandazoğlu’dur. Eserde, XX. Yüzyılın başında Uşaklı Rumların sosyal ekonomik, kültürel durumları hakkında bilgiler yer almaktadır. Lozan Antlaşması sonrası mübadeleye tabi olan Rumların ve Pandazoğlu ailesinin, Yunanistan ve Avrupa’da yaşadıkları sıkıntılar anlatılmaktadır. Eserin son bölümünde Uşaklı Rumların listesi yer almaktadır.

Pandazoğlu eserini, 1922 yılında kaybolan, Uşak’ta Hacı Hasan Rum mahallesinin muhtarı olan dedesi Eftim Pandazoğlu ve babası Pandazi Pandazoğlu’nun anısına ithaf etmiştir. Yazar önsöz bölümünde kendisini bu araştırmaya yönelten sebepleri şu ifadelerle ortaya koymaktadır; “*Uşak, benim atalarımın toprağıdır. Eski çağlardan beri orada kökleşmiş olan ve 1922’de tamamen oradan koparılmış olan Yunan halkı o zamandan beri oradaki anıları ve özlemleri ile yaşad. Babamın, memleketini anlatırken yüzünde beliren bu umut ışığı beni çok etkilemişti. Uzunca bir zamandan beri, çocuklarımın ve torunlarımın, atalarının bu uzak topraklardan geldiklerini bilmeleri, bu Küçük Asya’dan aslımızın bir anısını bırakmak için bu sayfaları yazmak istiyordum. Bilhassa, yetim kalmış biri olarak, hem babama hem yitirdiğim vatanıma saygımı gösterecektim. Bu, soyum için bir sevda kitabıdır. Bu, bir Tarih ve Uşak’taki Yunanlıların öyküsü kitabıdır.*” Araştırmacı bu bölümde araştırmasını nasıl gerçekleştirdiği ile ilgili ipuçları da vermektedir. Uşakta doğmuş ve yaşamış olan babası ve diğer mültecilerin anlatımlarından çok etkilenen Pandazoğlu gençlik yıllarından itibaren Uşak ili tarihi ve kültürü ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu sebeple belgeler fotoğraflar toplamış, Uşak ile ilgili bilimsel çalışmaları incelemiş, 1990 ve 2003 yıllarında Uşak’a gelerek atalarının yaşadığı mahalleleri sokakları gezmiştir.

Eserin bölümleri şu başlıklar altında incelenmiştir: Küçük Asya ve İstanbul İle İlgili Kısa Tarihi Hatırlatmalar, Arkeoloji, Coğrafi Durum, Uşak’ın Köylerinin Listesi, Uşak’ın Nüfusu, Mahalleleri ve Kamu Binaları,

---

* MEB, Öğretmen, Uşak

Dini Yaşam, Okullar, Uşak'ta Yaşayan Rumların Meslekleri, Doğal Kaynaklar, Sanat ve Halk Gelenekleri, Uşak Yerel Konuşma Sözlüğü, Ağırlık Uzunluk Ölçüleri, Aile Hikâyeleri, Uşak'lı Rumların Yıllığı, Sözlük, Bibliyografya.

XIX. yüzyıldan itibaren Anadolu'yu dolaşan Avrupalı seyyahlar Uşak'a uğramış ve Uşak ile ilgili bilgiler vermişlerdir. ARUNDELL, HAMILTON, TEXIER W.M. RAMSAY ve Vital CUINET bu seyyahlardan bazılarıdır. Pandazoğlu, XXI. yüzyılın başında Uşak ilini ziyaret eden ve çalışmalarını bir kitapta toplayan ilk yabancı araştırmacıdır. Onu diğer yabancı seyyahlardan ayıran en önemli özelliği ailesinin Uşaklı olmasıdır. Uşak ile ilgili bilgileri birinci elden ailesinden almıştır.

XX. yüzyılın başında Uşak kazasının üçte birini oluşturan Rumlar hakkında Rum asıllı bir Fransız araştırmacının verdiği bilgilerin önemi yadsınamaz. Bu gün her şeyi ile sahiplendiğimiz Uşak ili tarihi ve kültürü kamuoyunda hak ettiği ilgiyi görmezken, bir Fransız vatandaşının Fransa ile Uşak arasında ki güzergâh da atalarının izini takip edip bir yüzyıl öncesinde atalarının Uşak'ta bıraktığı tarihi mirası ortaya çıkarması önemli ve anlamlıdır. Pandazoğlu'nun bu çalışmasından çıkardığımız sonuç şudur ki; 'Köklerini arayan bir insanın ihtiyacı çölde su arayan bir yolcunun ihtiyacından daha az hayati değildir. Türkiye olarak Avrupa Birliğinin kapısını zorladığımız bu günlerde bir Avrupalı araştırmacının Uşak ili tarihi hakkındaki duygu ve düşüncelerini bilmek, bakımdan da bu eser önemli olsa gerek.

Kostas PANDAZOĞLU ile gerçekleştirdiğimiz temaslarda, eseri meydana getirme arzusunun Uşak ili tarihine duyduğu sevgiden kaynaklandığını ifade etmiş, eseri ile ilgili yönelttiğimiz sorulara samimi cevaplar vermiştir.

Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak, kendisi ve ailesi için tek vatanın ne Fransa ne de Yunanistan yalnızca Uşak olduğunu düşünen Rum asıllı, Fransız vatandaşı araştırmacının eseridir. Yazar, ailesinin ve tanıma fırsatı bulduğu Uşaklı Rumların hatıralarından elde ettiği bilgileri bu kitapta toplamıştır. Bu sebeple bilimsel bir çalışma için belki de çok kabullenilemeyecek duygusal ifadeler bulunmaktadır. Yazarın duygularını anlamaya çalışırken şunu görüyoruz ki Rumların Uşak'tan ayrılışı onlar üzerinde hatta sonrasında çocukları üzerinde ağır etkiler yaratmıştır. Yıllardır yaşadıkları vatanlarını onların dışında gelişen siyasal olaylar sebebi ile terk etmek zorunda kalmışlar ve bu durum Rumları, yalnızca ekonomik açıdan değil sosyal ve psikolojik açıdan çok sarsmıştır.

Kitabın hazırlanmasında mevcut Uşak tarihi ve kültürü üzerine yazılmış kitap, makale ve bildirilerden faydalanılmış diğer yandan Türkiye,

Fransa, Yunanistan gibi ülkelerin arşivlerinden ve Türkiye dışından kişilerin özel arşivlerinden faydalanılmış, bu anlamda Uşak Tarihi araştırmacıları için yeni kaynaklardan bahsedilmiştir.

Bu eser XX. yüzyılın başında Uşak kazasının nüfusunun 1/3'nü oluşturan gayrimüslimlerin tarihini ortaya koymuş bu anlamda Uşak tarihi ve kültürü açısından önemli bir eksikliği gidermiştir.

Eserin genelinde 1071 Malazgirt zaferinden bu yana bin yıl beraber yaşamış Türk ve Rum topluluklarının tarihi anlatılırken Türkler hakkında yersiz, mesnetsiz iddialara yer verilmemiş Rumların özellikle Osmanlı devleti içinde ne derece hak ve özgürlüklere sahip olduğu Uşaklı Rumlarında mutlu ve huzurlu bir hayat yaşadıkları anlatılmıştır. Bununla birlikte bazı Rumların baskılar neticesinde dinlerini değiştirdiği iddialarına yer verilmiş fakat bu baskıların nasıl gerçekleştiğini de açıklanamamıştır. Devşirme yöntemi ile Rum gençlerinin asimile edildiği ve savaşı yapıldığı gibi uygulamaları eleştirmektedir.

Rumlar, XX. y.y. başında Uşak kazasının sosyal ve ekonomik yapısı içinde önemli bir ağırlığa sahiptir. Halıcılık sebebi ile dışarıdan gelen şirketlerle Uşaklılar arasında aracılık yapmışlar Uşak'ta ticaretin, ekonominin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Uşak kazasının idaresinde de görevler üstlenmişlerdir. Uşak'ta halıcılık faaliyetleri hakkında Rumlarla ilgili verilen istatistikler diğer kaynaklarla çalışmakta, Rum nüfusa ait bu meslek dalında verilen sayıların abartılı olduğu görülmektedir.

Rumlar kültürel özellikleri itibariyle Türk kültürüne adapta olmuşlar, dillerini unutmamışlar, dini ayinlerinde bile Türkçe yapmışlardır. Bu eserden edindiğimiz bilgilerle Rum ve Türk topluluklarının cami ve kilise dışında her anlamda birbirlerine çok benzedikleri sonucuna varılmaktadır.

Uşak'ta Rumlara ait Eleni-Ayos Kostantin kilisesi ile Panayi adında iki kilisesi, Ermenilerin, Aziz Marie De Dieu Kilisesi bulunmaktadır. Pandazoğlu Rumlara ait kiliselerin yerleri hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Rumların evlenme, miras gibi kendi aralarındaki pek çok konudan kilise ve papazlar sorumludurlar. Uşak'taki Rum papazlar Alaşehir metropolüne bağlıdır.

Uşak'ta Rum ve Ermenilerin, kiliselerinin kontrolünde bağımsız okulları vardır. Eserde verilen Uşak'taki Rum nüfusa ait istatistiklerle Rum okullarındaki öğrenci sayılarını karşılaştırdığımızda okul çağında çok az çocuk olduğunu görüyoruz. Buradan yetişkin Rum nüfusun ekseriyetinin ailesini Uşak'a getirmemiş olabileceği ya da Rum çocuklarının Türk okullarına devam ediyor olabileceği gibi sonuçlara varmak mümkündür.

Pandazoğlu, Yunanistan'ın bağımsızlığına giden yolda Anadolu'daki Rum varlığının harcanmış sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte Anadolu'da ortaya çıkan milliyetçilik akımından ve doğurduğu olumsuz sonuçlarda İttihat ve Terakki partisinin sorumlu tutmaktadır. Milliyetçilik akımının Avrupa'dan Anadolu'ya geldiğini, özellikle balkan milletlerinin Osmanlı devletine karşı faaliyetleri sonucunda Türklerin kendinin koruma ihtiyacı neticesinde Türkçülük cereyanının çıktığı gerçeğini göz ardı etmektedir. Mora, Girit, isyanları, Balkan savaşı gibi olaylar Uşak'ta yaşayan Türk ve Rumlar arasındaki iyi komşuluk ilişkilerini bozmuştur. Yunanistan'da çoğunluğun desteklemediği 'Megola İdea' fikri bir kesimin görüşü olmuş ve Yunanlılar bu noktada emperyalist ülkelerin oyununa gelmiş, bundan Uşaklı Rumlar çok büyük zarar görmüştür. Kurtuluş savaşı sırasında Uşaklı bazı Rumların Yunan askerlerini Türklere karşı kışkırtan tutum ve davranışları olmuştur. Pandazoğlu, Milli Mücadele döneminde ne Uşaklı Rumların ne de Yunan askerlerinin Türklere verdiği zararlara hiç değinmemiştir. Bu konulara neden değinmediğini yazılı olarak kendisine sorduğumuzda "İki tarafın kayıplarını sayıp dökerek iki kesim arasında yeni nefretler yaratmak istemediği için bu konulara değinmediği" cevabını vermiştir.

Kitabın sonunda verilen 1480 kişilik Uşaklı Rumlara ait liste önemli bir arşiv çalışmasıdır. Burada rastladığımız kişilerin pek çoğunun ön adları Türkçedir. Bu listede yer alan Türkçe adlar bu gün Uşak'ta yaşayan pek çok kişinin soyadı ile aynıdır. Fakat bu benzerlik bu gün bu soyadını taşıyanların atalarının Rum olduğu anlamına gelmediği gibi, geçmişte bu adları taşıyan Rumların Türk olduğunu anlamına gelmeyeceği sonucuna varılmaktadır.

Pandazoğlu, Uşaklı Rumların Yunanistan'a ve Avrupa'ya göç etmesi ile ilgili bölümde Mübadele ve öncesinde Uşak'tan ayrılan Rumların çok büyük acılar ve sıkıntılar yaşadıklarını anlatmaktadır. Yunanistan'da Türkçe bilmedikleri için dışlanmışlardır. Yerleştirildikleri yerlerde salgın hastalıklar baş göstermiş binlerce Rum hayatını kaybetmiştir. Yunanistan'da huzur bulamayan Rumlar diğer Avrupa ülkelerine özellikle Fransa'ya sığınmışlar, II. Dünya savaşı öncesi ve sonrasında da bu ülkelerde büyük sıkıntılar çekmişlerdir.

Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak adlı eser dili Fransızca olan bir eserdir. Dolayısıyla Uşak ili tarihinin yabancı bir dilde literatürlere girmiş olması önemli olsa gerek. Kostas Pandazoğlu, kitapta yer vermediği araştırmacılar için kıymetli başka bilgilere de sahip olabilir.

Uşaklı Rumların tarihi ve kültürü konusunda ilk elden ilk bilgileri ulaştıran bu eser, Uşak ili tarihini zenginleştirmiş, şehre, içindeki mahallelere, yapılara yeni bir gözle bakmamız gerektiğini hatırlatmıştır.